

Sociologie umění

Metodologie sociologie umění I: možnosti sociologické interpretace uměleckého díla a výzkum recepce umění

Spor o sociologickou interpretaci uměleckého díla

- Navazuje na spor o pozitivismus v německé sociologii 60. let
- hlavním polem sporu hudba – „bezpojmové“ umění
- antinomie dílo – zážitek
- „dešifrace“ společenského obsahu hudby samotné proti analýze posluchačského zážitku

Alphons Silbermann - pozitivismus

- kategorie uměleckého zážitku
- Sociolog hudby „Nepodniká v žádném případě analýzy uměleckého díla samotného (selbst), nýbrž koncentruje se na uchopení socio-hudební akce. Nezajímá ho tedy sociologická analýza hudby jako takové, neboť takové počínání považuje za nanejvýš pseudosociology prováděný marný pokus uchopit tzv. iracionální obsah hudby jako určitý předmět, jako hmatatelnou skutečnost.“

Theodor W. Adorno – kritická teorie

- Hudba je podle Adorna „společenská v sobě samé (in sich selbst). Společnost sedimentovala v jejím smyslu a jeho kategoriích, a tento smysl musí hudební sociologie rozluštit. Přitom je odkázána na vlastní porozumění hudbě až do nejmenších technických buněk. Pouze tehdy dospěje dál než k fatálně vnějšímu přiřazování duchovních výtvorů a společenských poměrů, když postřehne ono společenské v autonomním tvaru výtvorů jako jejich estetickém obsahu. Co je na hudbu přeneseno ze sociologických pojmů, aniž je prokázáno ve zdůvodňujících hudebních souvislostech, zůstává nezávazné.“
- „zážitky“ v moderní společnosti manipulovány, proto jejich analýza nemůže odkrýt autonomní sociální obsah umění

Dvě tradice sociologického zkoumání a možnost třetí cesty

- **internalistická** (imanentní analýza) – např. Adorno – sociologické poznání je získáváno z díla samotného
- **externalistická** – dílo je téměř či zcela přehlíženo, sociální kontext je primárním předmětem zájmu, zejména kvantitativní empirické zkoumání zkoumání „zážitků“ recipientů
- **třetí cesta** – zkoumání uměleckého díla jako sociálního procesu – zkoumání recepce umění

Zájem o recepci umění

- odpor proti *reifikaci* uměleckého díla, tedy pojmání díla jako „věci“
- místo toho umělecký objekt zkoumán jako sociální proces, v němž je „nedourčená“ struktura díla konkretizována
- „konkretizace“ díla výsledkem aktivity recipienta (diváka, čtenáře, posluchače)
- pozornost věnována konstituci smyslu díla na horizontu estetické zkušenosti a estetických norem

Tematizace recepce umění v estetice a uměnovědách

- fenomenologická estetika
 - Roman Ingarden: *Das literarische Kunstwerk* (1931) – téma konkretizace literárního díla (nedourčenost) a života literárního díla
 - Alfred Schütz: *Making Music Together: A Study in Social Relationship* (Social Research 1951) protence a retence při poslechu hudby, sdílení času

Tematizace recepce umění v estetice a uměnovědách II

- český strukturalismus
 - Jan Mukařovský: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty (1936)
 - Felix Vodička: Literární historie, její problémy a úkoly (část Dějiny ohlasu literárních děl, 1942)

- kostnická škola recepční estetiky
 - inspirací Hans Georg Gadamer:
 - *Wahrheit und Methode* (1960)
 - Hans Robert Jauss:
 - *Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft* (1967),
 - *Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik* (1977).
 - Wolfgang Iser:
 - *Der implizite Leser* (1972),
 - *Der Akt des Lesens* (1976)

Umělecká tvorba a sociální jednání

- obraz umělce jako „génia“
- sociální jednání – Max Weber a jeho typologie jednání
 - tradiční jednání
 - afektivní jednání
 - hodnotově racionální jednání
 - účelově racionální jednání
- Kurt Blaukopf – rakouský hudební sociolog

Případová studie

Antonín Dvořák – geneze opery Jakobín

Antonín Dvořák
(1841-1904):
Jakobín

opera

komponovaná v
letech 1887-89,
2. verze 1897

Tři fáze geneze

1. vznik libreta a jeho sociální „obsah“
2. „boj“ o Dvořákovo rozhodnutí ke kompozici libreta
3. přepracování opery pod vlivem recepce 1. verze

Libreto

- Marie Červinková-Riegrová (1854-1895)
- František Ladislav Riegr (1818-1903)
- Eduard Hanslick (1825-1904)

Česká „venkovská opera“

- ❑ *Prodaná nevěsta* 1863-66, P 1866 (**Bedřich Smetana** – Karel Sabina)
- ❑ *V studni* P 1867 (**Vilém Blodek** – Karel Sabina)
- ❑ *Mikuláš* 1868-69, P 1870 (**Richard Rozkošný** – Karel Sabina)
- ❑ *Starý ženich* 1871-74, P 1882 (**Karel Bendl** – Karel Sabina)
- ❑ *Tvrdé palice* 1874, P 1881 (**Antonín Dvořák** – Josef Štolba)
- ❑ *Hubička* 1875-76, P 1876 (**Bedřich Smetana** – Eliška Krásnohorská)
- ❑ *Šelma sedlák* 1877, P 1878 (**Antonín Dvořák** – Jindřich O. Veselý)
- ❑ *Tajemství* 1877-78, P 1878 (**Bedřich Smetana** – Eliška Krásnohorská)
- ❑ *Zmařená svatba* 1879 (**Karel Šebor** – Marie Červinková-Riegrová)

Inovace žánru venkovské opery v libretu Jakobína

- rozšíření sociálního prostoru – zámek a maloměsto oproti vesnici
- postava kantora 18. století – reference k autostereotypu českého muzikanství
- 2 šlechtici – liberální patriot (Bohuš) a konzervativní padouch (Adolf) – návrh otce Riegera – reflexe politické ideologie i praxe staročechů

Riegerova koncepce moderního českého národa

Hanslickův dopis z 11.6.1882

„Wenn ich als Ihr aufrichtiger Freund und warmer Verehrer einen Wunsch auszusprechen erlauben darf, so ist es der: Sie möchten sich recht ernstlich und liebevoll mit guter deutscher Poesie bekannt machen, und auch deutsche Gedichte komponieren. Die Welt erwartet von Ihnen auch größere Vokalcompositionen und diese werden kaum vollständig befriedigen, wenn sie nicht aus deutscher Poesie herausempfunden und herauscomponiert sind. Sie dürfen, glaube ich, nicht dabei bleiben, und nur böhmische Texte zu componieren für ein sehr kleines Publikum, während ihr großes Publikum mit schlechten Uebersetzungen abgespeist wird und leicht ein schiefes Urtheil fällt. Ueberhaupt wäre es, nach meiner aufrichtigen Meinung, ein großer Gewinn für Ihre ganze künstlerische Entwicklung, wie für Ihre Erfolge, wenn Sie jetzt 2 Jahre fern von Prag lebten, am besten wohl in Wien. Sie brauchen deshalb kein Abtrünniger zu werden. Aber Ihre Kunst braucht nach so großen ersten Erfolgen einen weiteren Horizont, eine deutsche Umgebung, ein größeres, nicht-czechisches Publikum. Das sind nur hingeworfene Andeutungen, legen Sie sich dieselben nach eigener Ansicht zurecht, aber werfen Sie sie ja nicht!“

Zápisky Marie Červinkové Riegrové

10.12.1881

- Referuje o Dvořákově záměru uskutečnit premiéru Dimitrije ve Vídni v německém překladu
- „Znám jej již trochu a vím, že jest jednou tak, podruhé onak, nápady rozličné mění se u něj náramně rychle, a doufala jsem tedy, že se to urovná a jeho samotného přejde, že by tedy nerozumno bylo odporovati mu rozhodně, to že mi zbývá až co poslední prostředek, kdyby provedení té věci hrozilo skutečně. Vždyť já psala česky a pro Čechy, jakž bych k tomu přišla, nejen přijít o původní práci a tak stát se maně spisovatelkou pro německý svět. A hlavně jde tu o věci, o prioritu – myslím, že Dimitrij bude dobrou operou – máme my o ni přijít, aby si ji Němci vlastnili, že pro ně sepsána?

Jakobín – video a nahrávka

- ▣ <https://www.youtube.com/watch?v=LjCi-l8s6ag>
- ▣ <https://www.youtube.com/watch?v=5GESNI3ECfU>
- ▣ CD komplet Supraphon 1994, nahrávka 1977, dirigent Jiří Pinkas, Státní filharmonie Brno